

Runer frå utgravingane i Trondheim bygrunn 1971–94

Med eit tillegg av nyfunne innskrifter elles frå byen (N774–N894)
Av Jan Ragnar Hagland

(Manus til "Norges Innskrifter med de yngre Runer" (NlyR) bind 7)

KJØPMANNSGATA 20-26 (FOLKEBIBLIOTEKSTOMTA)

III. INNSKRIFTER MED *fubork*

[**815**] N-27723. (Tidlegare omtala: Hagland 1990b: 11; Ertl 1994: 342 (feilaktig); Christophersen 1998: 28; Seim 1999: 349 ff.)

Innskrifta står på eit runekjevle av tre, 136 mm langt og med trekanta tverrsnitt, 33 mm breitt og 10 mm høgt. Funnet vart gjort i 1975, felt FA, i hovudfase 6 som arkeologisk er datert til tredje kvartal av 1100-talet. Det er runer på alle tre sidene. Innskrifta på side a dekkjer mest heile flata. Ho sluttar likevel i god avstand frå kant. Det vil seia at innskrifta er 116 mm lang og runene frå 10 til 21 mm høge. På side b fyller innskrifta heile flata, det vil seia at ho er 106 mm lang og runene 12 mm høge i gjennomsnitt. Også på side c sluttar innskrifta i god avstand frå kant. På den sida er ho 117 mm lag og runene 10-14 mm høge.

På side a har r. 5 boge som går ut litt ned frå toppen og som så vidt tangerer staven i nedkant. Kvisten går ned frå bogen i god avstand frå staven. R. 11, **s**, har langkvistform (**ʀ**) og r. 13, **b**, har bogar som ikkje står i kontakt med kvarandre. Øvre boge står eit lite stykke ned frå toppen og er dregen litt over staven i nedkant. Det same gjeld nedre boge, som på det viset er dregen over staven litt ovanfor grunnlina. Forma på **b** her liknar såleis på den vi finn i N808 ovanfor. Kvistane både på r. 15, 17 og 20 har svak bogeform og står også eit lite stykke ned frå toppen av staven. Teiknet må såleis oppfattast som **l** i alle tilfella. R. 16 har kvistar som bae står nokså høgt opp på staven, det vil seia ovanom midten. Etter r. 18 er det ein liten kross, som må oppfattast som orddele her. Den eine armen av krossen når bort i staven på neste rune, men synest sikkert ikkje å vera gjort som del av denne. R. 18 er rissa med dobbeltriss frå midten og ned. Det tykkjest mest rimeleg å lesa teiknet som **i**. R. 19 synest å vera ein palimpsest der ein påbyrja **u** utan full lengd på staven er retta ved at kvistene for **o** deretter er skorne inn i same del av flata.

På side b har r. 4 eit svakt merke som kan vera ei punktering, men det er så uvisst at teiknet er lese som **i** her. R. 5, **r**, har open boge. Det same gjeld tilsvarande r. 11, 13 og 19. Bogen i r. 13 og 19 står likevel bae eit lite stykke ned frå toppen av staven.

På side c synest r. 8, **s**, å ha punkt eit lite stykke opp frå nedre enden. Det same gjeld r. 17. R. 16 har sikker punktering, medan det er uvisst om r. 21 har punktering på

Teiknet 𐌺 er elles jamført og til dels sidestilt med 𐌺 i N10 (Bjørnstad II) (tvilsam evidens jf. Marstrander 1949:437), N276 (Strandebarm krk II). I N364 og 365 (Borgund krk XVII og XVIII) er det tolka som kvistrune 21 (= **s**).

Det melder seg såleis både eit spørsmål om transkripsjon og om fonologisk tolking i denne innskrifta. Samanhalde med det som har vore gjort i høve til anna kjent materiale frå Noreg vil den einast rimelege transkripsjonen vera **ø** for det aktuelle teiknet her. Det gir likevel lita eller inga meining å tolka dette runeteiknet fonologisk som /ø/ i samanhengen det står i her. Språkleg meining gir b-linsekvensane r. 6 - 11 og 14 - 19 einast om vi kan oppfatta dei som /mʰnʰðr/, og at det såleis kan dreia seg om subst. *mánaðr* m. Etymologisk sett vil det vera "korrekt" å markera både vokalen i trykksterk og trykksvak stilling med eit teikn for omlyd av /a/ i dette ordet, og det vil vera noko som peikar attover i tid, slik dei arkeologiske funnomstenda kring gjenstanden elles også gjer. Skrivemåte med annan vokal enn <a> i bae stavingar av dette ordet er elles kjend frå tidlege norske hss. AM 315F frå ca. 1200 har t.d. skrivemåten *-monaðr* (nom. & akk. pl.), dvs. same teikn som hs. elles nyttar for u-omlydsproduktet av /a/ (Jf. Holtmark 1955: 626). Men heller ikkje ei slik tolking av lydverdien synest å gå restlaust opp. Set vi inn denne tolkinga av 𐌺, vil den einast rimelege tolkinga av innskrifta på side b måtta bli *þat er mánaðr vár mánaðrti(ð)* - 'det er ein månad, vår månadstid'. Dei to siste runene **t i** på lina er då oppfatta som subst. *tíð* f, der **þ** i tilfelle er utelaten (av plassmangel). Sekvensen frå r. 14-21 må i så fall oppfattast som eit genitivskompositum med *mánaðr* m, som kan bøyast som einstavings konsonantstamme med *-r* i gen. sg. (Noreen 1923 §397, Anm. 1). Genitiv med same vokalmarkering som nominativ vil likevel by på eit etymologisk problem, ettersom det i genitiv strengt tatt ikkje er tale om nokon omlyd (jf. Noreen 1923 §116).

Den nemnde språklege tolkinga gir også grammatisk rett form til pronomenet **u** **or** (*vr*) i fem. nom. sg. Men det reiser spørsmålet kvifor det her er nytta vanleg *ás*-rune for same lyd som det er nytta 𐌺 for i første staving av *mánaðr*. Noka løysing på det problemet er ikkje å finna internt i innskrifta, slik at uvissa om lydverdien av r. 7, 9, 15 og 17 på side b synest å måtta stå ved lag inntil eventuelle nyfunn kan kasta meir lys over spørsmålet.

Sekvensen r. 1-4 på side c, **k i n a**, må i den samanhengen det står, oppfattast som eit personnamn. Lina vil språkleg kunna tolkast slik: *(nn) reist rúnar þessar frjákveld* - '(nn) rista desse runene kvelden før fredagen = torsdagskvelden', altså ein vanleg ristarformular. Det er likevel vanskeleg å sjå kva namn det her skulle dreia seg om. Det har form som eit kvinnenamn, og det kunne tenkjast å vera ei hypokorisme, dvs. at vi har å gjera med ei form *Kina* eller *Kinna* til *Kristina*, som i alle fall etter 1300 tek til å bli nokså vanleg i Noreg (jf. Lind 1905-15: 719f). Vi har likevel ikkje sikre belegg for slike namneformer frå mellomalderen. Den arkeologiske dateringa av gjenstanden med innskrifta høver heller ikkje godt med det kjeldene elles seier om bruk av namnet *Kristina*. Interessant ved sekvensen **k i n a** her er det i alle fall at det nokså tvillaust må identifiserast med eit personnamn. Same sekvensen finst både på Kolsundstenen i Södermanland og på steinen frå St. Paul's i London (DR 412), og det skulle vel kunna vera med å problematisera Roland Otterbjörks avvising av at det der kan dreia seg om eit kvinnenamn, slik eldre forskarar har meint (Otterbjörk 1984: 215). Om det her er tale om eit ekte namn, eller om det er ei eller anna form for *heiti* som er brukt i nett denne, kanskje litt okkulte innskrifta, lyt stå ope. Men samband med verbet *ginna* - "bedaaare, bedrage eller lokke en paa en saadan Maade, at han deraf har Skam og Skade" (Fritzner)

kunne vel tenkjast i denne innskrifta (sjå også Williams 2004, 77–87 om denne tolkinga).

Elles har skrivemåten av siste ordet på side c **friakoælt** ein nær parallell i NIyR 178 frå Røindal i Telemark. Den innskrifta er ikkje nøyaktig datert, men har skrivemåten **k o a l t** (2 gg.) for det som nokså sikkert må tolkast som subst. *kveldi* n.dat. sg. Til jamføring kan òg nemnast sekvensen **soerþ** (= *sverð* n) frå Greenmount, Irland (jf. Olsen 1954: 181). Sekvensen i innskrifta her kan truleg lesast som tidsledd i akkusativ utan prep. *frjákveld* - eig. 'kvelden før fredag' = torsdagskvelden.

Med alle dei atterhald som her er tekne, kan innskriftene i side a-c gi ei samanhengande språkleg meining. Heile "bodskapen" blir innleidd med ein (litt deformert) fuþork. Deretter tykkjest samanhengen å bli slik: *Leó lá. Þat er mánaðr, vár mánaðrtí(ð). Kinna(?) reist rúnar þessar frjákveld* - 'Leo låg. Det er ein månad, vår månadstid. Kinna(?) rista desse runene kvelden før fredag'. Heile innskrifta synest såleis å kunna setjast inn i ein astronomisk/astrologisk samanheng. Først fuþork som i ein slik kontekst godt kan ha vore nytta i ei eller anna magisk meining. Deretter er det vist til at *leó lá*. Det at "leo låg" kan kanskje vera meint slik at sola stod i leos teikn i eit visst høve, uvisst kva. Det ser ut til at det er ein tekstleg samanheng mellom denne slutten av side a og side b. Eit utsegn i preteritum følgt av eit i presens opphevar ikkje den tekstlege samanhengen. Slik tempusveksling er vél kjent elles i norrøn prosa. Det vil likevel kunnas skjønast slik at referansen til at *leó lá* er spesifikk og er felles for dei personar som er omfatta av pronomenet *vór* i på side b. *Þat er mánaðr* vil då kunna skjønast som eit allmennutsegn der det vert presisert at det er eit tidsrom, ein (spesiell) månad det er vist til. I kalendarisk samanheng dekkjer *leó* nemleg tidrommet frå 23. juli til 22. august: ein månad. Denne **kina** som har rista runene, held så fram at dette er "vår" månadstid, om lese måten av det føregåande er rett. Ei mogleg tolking av det kan vera at "vi", kven no det måtte vera utanom **kina** sjølv, er fødte under dette stjerneteknet. Til avslutning er det så opplyst at innskrifta er rista kvelden før fredag, altså torsdagskvelden. Frå seinare tidars folketro veit vi at nett torsdagskvelden og torsdagsnatta var tida for okkulte handlingar og hendingar av ymse slag.

Kva samanheng ei slik innskrift elles skal sjåast i, kan vi vel berre spekulera over. Ei eller anna form for kjærleiksmagi ligg det vel ikkje så langt unna å gissa på. Kunnskap om stjernetekna i kalendarisk og astrologisk samanheng kjenner vi til frå ymse skriftlege kjelder i nordisk mellomalder. Astrologiske utgreiingar i norrøn språkform (*Stjörnumörk*) er kjende i handskrifter frå det 13. h. (jf. Santini 1987:198f. Sjå òg Beckman og Kålund 1914-16). Den eldste delen av det islandske handskriftet GkS 1812, 4to, eit komputistisk verk som òg inneheld kunnskap om stjernerne, er tidfest så tidleg som til om lag 1200. Det er på lag samtidig med det som synest aktuelt for denne innskrifta, og vi kan vel rekna med at kunnskapen om stjernehimmlen har funnest også i vårt land før dei eldste bevarte norrøne kjeldene vitnar om det. Det er likevel slik at stjernetyding, eller stjernekunnskap nytta i astrologisk samanheng, er rekna for å ha vore nokså sjeldsynt i Vest-Europa heilt fram til byrjinga av 1100-talet. I seinmellomalderen vart fenomenet derimot svært vanleg og omfattande (Bauer 1937: 116). Med den arkeologiske konteksten dette funnet har, er det difor litt uvisst kor mykje astrologisk innhald vi kan leggja i innskrifta lesen på den måten som her er gjort.